

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Виконала студентка 2 курсу
РО1–М18 групи
(денна форма навчання)
спеціальності 013 Початкова освіта
Даниленко Марина Валеріївна

Керівник:
Бахмат Н. В., професор кафедри теорії та
методик початкової освіти, доктор
педагогічних наук, професор

Рецензент:
Федорчук В.В., доцент кафедри педагогіки
та управління навчальним закладом,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	9
1.1. Психологічна природа і сутність творчих здібностей молодших школярів.....	9
1.2. Дидактичні умови формування творчих здібностей молодших школярів.....	19
1.3. Зміст та характеристика творчих вправ у контексті системи навчальних мовних вправ	34
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ТВОРЧИХ ВПРАВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	49
2.1. Стан розробки досліджуваної проблеми в практиці початкової школи.....	49
2.2. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	57
2.3. Система вправ як засіб розвитку творчих здібностей учнів у роботі над текстом.....	64
2.4. Перевірка результативності експериментального дослідження	75
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТОК А.....	94
ДОДАТОК Б.....	95

ВСТУП

Система освіти України покликана сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, адже школа готує людину до активної діяльності в різних сферах економічного, соціального, культурного, політичного життя. Це зазначено у нормативних державних документах: Національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті (де йдеться про підготовку особистості, здатної до творчої праці, до самонавчання протягом усього життя, конкретизується освітянська стратегія розвитку), Концепції Нової української школи (де однією з основних компетенцій виступає «вільне володіння державною мовою»), Концепції мовної освіти 12-річної школи (де наголошується на необхідності розвитку здатності до творчого самовираження, формуванні вмінь виконувати творчі завдання). Особлива роль у цьому процесі належить початковій ланці навчання, де цілеспрямовано виявляються та розвиваються здібності дитини, формуються вміння та бажання вчитися, створюються умови для її самовираження в різних видах діяльності.

В сучасних умовах реформування системи освіти України, впровадження концепції Нової української школи на перше місце виходить формування мотиваційної та творчої складової учнів в освітньому процесі.

Проблема розвитку творчих здібностей особистості є однією з центральних у педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях творчого зростання, додання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних рішень, оригінальних підходів і шляхів їх втілення. Ідея формування людини-дослідника, здатної до творчого мислення, самостійного пошуку шляхів розв'язання актуальних проблем, стала домінантною на сучасному етапі реформування освіти в Україні.

Виховання творчої особистості та процес розвитку її творчих здібностей завжди були в центрі уваги педагогічної науки (Я. Коменський, О. Духнович, К. Ушинський, Т. Лубенець, С. Русова, В. Сухомлинський,

О. Савченко та ін.), однак лінгводидактичний аспект щодо розвитку творчих здібностей у роботі над текстом розглядався у зв'язку з дослідженнями інших проблем: розвитку зв'язного мовлення учнів (Л. Варзацька, Г. Іваницька, Г. Коваль, Т. Ладиженська, В. Капінос, І. Синиця, М. Стельмахович); лінгвістичного аналізу художнього тексту (І. Ковалик, М. Крупа, В. Мельничайко, І. Чередниченко) та ін.

У зв'язку з цим природною постає потреба в розробці методичної системи розвивального навчання, адекватної сучасному рівню розвитку педагогіки та часткових дидактик, заснованих на закономірностях засвоєння мови, на теорії принципів мовного розвитку, спрямованої на розвиток творчих здібностей учнів. Початковими концептами для вирішення проблеми є науково доведені положення про те, що в структурі творчих здібностей людини особливе місце займають ті, котрі пов'язані з мовленнєвою діяльністю.

Українська мова, як навчальний предмет, володіє унікальними можливостями для розвитку мовленнєвої здібності молодшого школяра, образного та емоційного ладу мови, мовного чуття, а відповідно творчих здібностей. Таким чином, для їх формування необхідна система розвиваючих вправ, що складається з науково обґрунтованих творчих завдань.

За новим державним стандартом початкової освіти однією із ключових компетентностей є здатність спілкуватися рідною мовою. Цю здатність в більшій мірі формує мовно-літературна освітня галузь. Вона ставить за мету не тільки вивчення української мови та літератури, формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей, а і розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду та, зокрема, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [19].

Комунікативний напрям у методиці навчання української мови передбачає використання тексту як основної дидактичної одиниці, оскільки

саме текст виступає продуктом та результатом мовленнєвої діяльності людини.

Потреба виховувати культурну і творчу особистість, здатну висловлювати думки оригінально, нетрадиційно, продукувати певні ідеї адекватними мовними засобами, а також відсутність наукових і методичних доробок щодо педагогічного впливу на розвиток творчих здібностей молодших школярів зумовили вибір теми курсової роботи.

Відтак, вибір теми дослідження зумовлений потребами сучасної школи й завданнями модернізації освіти, що передбачають розвиток творчого потенціалу особистості. Це й послужило причиною створення технології розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови, адекватних сучасному рівню розвитку методичної науки і вимогам шкільної практики.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови.

Предмет дослідження – технології розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності шляхом реалізації системи вправ у роботі над текстом.

Мета дослідження полягає в розробці науково обґрунтованої та експериментально перевіреної технології роботи з текстом в аспекті розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови.

Гіпотеза дослідження – робота з розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови при використанні тексту як основної дидактичної одиниці дасть високі результати, якщо реалізувати технологічний підхід у оптимальному відборі та частоті виконання вправ, спрямованих на розвиток творчих здібностей на уроках української мови; різноманітність видів мисленнєво-мовленнєвої діяльності учнів; їхню активну пізнавально-творчу діяльність через стимуляцію мовленнєвої діяльності. Мета та гіпотеза передбачають розв'язання таких завдань:

1. З'ясувати сутність і значення розвитку творчих здібностей молодших школярів.
2. Проаналізувати науково-теоретичну та навчально-методичну літературу з проблем розвитку творчих здібностей учнів.
3. Вивчити передовий педагогічний досвід вчителів початкової школи з даної проблеми.
4. Розробити систему вправ та визначити оптимальні методи та прийоми розвитку творчих здібностей учнів.

Методи дослідження: теоретичні – вивчення та аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження; емпіричні – цілеспрямоване спостереження за вербальною поведінкою учнів, аналіз навчально-методичної документації, програм з навчання учнів української мови, ознайомлення з педагогічним досвідом вчителів; анкетування, співбесіди, статистичне опрацювання результатів; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає у поглибленому вивченні структури творчих здібностей молодших школярів та їх розгляді у контексті мовно-мовленнєвої діяльності учнів в роботі над текстом на уроках української мови.

Практичне значення наукового дослідження – матеріали дипломної роботи можуть бути використані для читання лекцій та проведення занять на факультеті підготовки вчителів початкових класів у вищих навчальних закладах України, а також на курсах підвищення кваліфікації вчителів та безпосередньо на практиці у школі.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових і науково-практичних конференціях, семінарах – науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018-2019 навчальному році (24-25 квітня 2019 року) «Використання технології інтерактивного навчання на уроках літературного читання в початковій школі»; III Міжнародна науково-практична

Інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (17-18 квітня 2019 р., м. Вінниця) «Особливості застосування ейдетичних технік у роботі з учнями в умовах реалізації нових Державних стандартів в контексті Нової української школи»; V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» (17-18 квітня 2019 р., м. Кам'янець-Подільський) «Реалізація наступності в змісті літературної освіти між початковою та основною школою»; II Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (21-22 березня 2019 року., м. Кам'янець-Подільський) «Використання технології інтерактивного навчання на уроках літературного читання в початковій школі»; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Технології виховання і розвитку дітей в умовах сучасного закладу дошкільної освіти» (26 вересня 2019 р., Кам'янець-Подільський) «Використання методу ейдетики в розвитку образної пам'яті дітей»; III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» (23-24 жовтня 2019 р., Кам'янець-Подільський) «Специфіка розвитку творчих здібностей дітей дошкільного і молодшого шкільного віку»; Всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський) «Розвиток образної пам'яті учнів Нової української школи засобами ейдетики»; Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (24-25 жовтня 2019 р., Івано-Франківськ) «Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови»; Науково-практичному семінарі «Особливості розвитку етнокультурної ідентичності студентської молоді в сучасному освітньому просторі» (23 квітня, 2019 р., Кам'янець-Подільський) «Формування етнічної ідентичності дітей молодшого шкільного віку засобами ейдетичних технік».

Результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2018–2019, 2019-2020 н.рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в статтях: «Формування правильної звуковимови молодших школярів засобами ейдетики на уроках української мови» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2019); «Застосування ейдотехнік на уроках української мови в початковій школі» у збірнику матеріали четвертої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (2019).

Матеріали дипломної роботи обговорювались на засіданні кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Здібності як індивідуально-психологічні особливості особистості є суб'єктивними умовами успішного виконання певного різновиду діяльності. Вони зумовлюються природними задатками і нахилами дитини; -тісно пов'язані як з пізнавальними процесами, так із загальною спрямованістю особистості; обумовлюються якістю організованого вчителем навчального процесу.

Формування творчих здібностей молодших школярів уможливають такі дидактичні умови, як: впровадження в навчально-виховний процес молодших школярів, інноваційних креативних технологій; проблемних, дослідницьких, евристичних, пошукових, ігрових, наочних методів навчання; застосування системи творчих вправ і завдань із урахуванням індивідуальних особливостей і рівня творчих здібностей дітей; створення в класі атмосфери творчості і ситуації успіху кожному учню через використання різних видів вербального і невербального заохочування.

Різноманіття творчих вправ уможливають формування вмінь самостійно складати зв'язні висловлювання, доповнювати текст на основі особистого життєвого досвіду, вносити деякі зміни до тексту, бачити те, що потребує доопрацювання; вміння оцінювати складені діалог чи зв'язне висловлювання, дотримуватися правил мовленнєвого етикету.

Прийоми для розвитку творчих здібностей ілюструє орієнтовні види робіт, що допомагають реалізувати той чи інший метод. Указані в роботі методи, взаємодіючи між собою в процесі навчання, будучи взаємозв'язаними і взаємозалежними, утворюють цілісну систему та виступають як ланки єдиного процесу навчання. Межі між цими методами умовні, адже кожний метод зберігає свою специфіку і характеризується особливою діяльністю вчителя і учнів.

Згідно завдань модернізації сучасної мовної освіти розвиток комунікативних здібностей учнів є найважливішою метою навчання українській мові, що виявляється в зміні самої концепції навчання і

концентрації зусиль вчених і практиків над питанням мовного розвитку дитини. У зв'язку з цим основною дидактичною одиницею на уроках української мови в школі є текст, що є продуктом мовної та мовленнєвої діяльності людини і виступає як мета та результат цієї діяльності.

Використання тексту на уроках української мови в якості основної дидактичної одиниці, забезпечуючи реалізацію комунікативно-діяльнісного і особистісно-орієнтованого підходів в навчанні рідній мові, дозволяє підвищити рівень творчості учнів, розвинути їх мовну здатність і активізувати творчий потенціал. Залучення текстів, які за своїм змістом і тематикою представляють не тільки зразки художньої мови, як приналежність до національної культури, але й тексти звернені до дитячої субкультури, до соціального досвіду учнів, сприяють більш цілеспрямованому формуванню соціокультурної компетенції.

Для організації продуктивної творчої діяльності учнів на уроці було визначені твори, які здатні викликати емоційний відгук у дітей, створювати атмосферу особистої зацікавленості. Розроблена в ході дослідження система вправ дозволила сформувати на уроці мовне середовище з високим розвиваючим потенціалом, активізувати творчі здібності учнів та їх пізнавальну діяльність.

У результаті проведеного педагогічного експерименту доведено, що робота, спрямована на розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови з використанням тексту як основної дидактичної одиниці, дає високі результати, якщо вона ґрунтується на комунікативно-діяльнісному підході, будується з опорою на закономірності засвоєння української мови і відповідно до принципів мовного розвитку, а також базується на використанні спеціально підібраного дидактичного матеріалу і градуальної системи творчих вправ.

Розроблена технологія забезпечує не лише розвиток творчих здібностей учнів, але й вдосконалює мовленнєву, мовну та соціокультурну компетенцію (відповідно до вимог державного стандарту), розвитку мовної здібності

учнів, сприяє вихованню етичних якостей особистості, емоційної і вольової сфер, що зрештою обумовлює особистісно орієнтовану спрямованість розробленої технології розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л.Н. Как развивать творческую индивидуальность младших школьников // Журнал практического психолога. 2007. № 4. С. 83-86.
2. Алексюк А.М. Методи навчання і методи учіння. Київ : Знання, 1980. 106с.
3. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах // Обдарована дитина. 2006. № 5. С. 8-14.
4. Архипова Е.В. Проблемы речевого развития младших школьников : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Москва : МПУ, 1998. 43 с.
5. Барко В.І. Як визначити творчі здібності дитини. Київ : Рад. школа, 1991. 98 с.
6. Білоконна Н.І. До проблеми використання технології розвитку творчої особистості в початковій школі // Теорія і практика формування мовної особистості в умовах сучасних технологій навчання і виховання в загальноосвітніх закладах та вищій школі : збірник науково- методичних статей кафедри ЗМПН / за заг.ред. О.А.Павлик. Вип.3. Кривий ріг, 2010. С.34-38.
7. Боднар О.С. Лінгвістична казка на уроках української мови. 4-6 класи. Тернопіль : Навчальна книга, 2007. 48 с.
8. Будна Н.О., Головка З.Л. Творчі завдання з української мови. 3 клас : Посібник для вчителів початкових класів та самостійної роботи учнів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. 72 с.
9. Вашуленко М.С., Дмитренко Л.І. Нетрадиційні уроки мовлення і мислення молодших школярів // Початкова школа. 993. № 11. С. 6-8.
10. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра // Початкова школа. 2001. № 1. С. 11-14.
11. Вашуленко М. С., Мельничайко О.І., Васильківська Н.А. Українська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / за ред. М.С. Вашуленка. Київ : «Освіта», 2013. 192 с.

12. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г., Мельничайко О.І. Українська мова : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / за ред. М.С. Вашуленка. Київ : «Освіта», 2015. 192 с.
13. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. Москва : Просвещение, 1982. Т. 1. 423 с.
14. Віденко В. Творча робота школярів на уроках мови, читання, риторики // Початкова школа. 1997. № 7 С. 58-65.
15. Вусик Г. Розвиток, формування та використання здібностей учнів у процесі шкільного навчання // УМЛШ. 2001. № 2. С. 21-23.
16. Гап'юк Г.В. Нестандартні завдання з математики – засіб розвитку творчих здібностей // Початкова школа. 1991. №12. С.3-9.
17. Девдерат М.В. Підвищення ефективності уроку з мови // УМЛШ. 1989. № 6. С. 57-59.
18. Державний стандарт початкової загальної освіти // Освіта України. №462 від 20.04.2011. С. 1-22.
19. Державний стандарт початкової загальної освіти // Освіта України. №87 від 21.02.2018. С. 1-37.
20. Добровольська Л.П. Здібності як один із головних критеріїв природного відбору // Педагогіка і психологія. 2001. № 2. С. 73-78.
21. Дорошенко О.А. Нестандартні навчальні диктанти // Початкова школа. 1990. № 3. С. 18-24.
22. Друзь Б.Г. Нестандартні завдання з математики // Початкова школа. 1988. № 12. С. 14-16.
23. Єніна Л. Розвиток творчих здібностей дітей // Палітра педагога. 2002. № 1. С. 14-17.
24. Загальна психологія / За заг. ред. ак. С.Д. Максименка. Підручник. Вінниця : Нова Книга, 2014. 704 с.
25. Загальна психологія : Підручник / О.В. Скрипченко. Київ : Либідь, 2015. 464 с.

26. Заяць Я.М., Вартабедян Л.В., Онишків О.П. Уроки рідної мови. 3 клас : Посібник для вчителя. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. 336 с.
27. Зевако В., Непийвода С., Заяць Я. Цікаві завдання з української мови в початковій школі : Посібник для вчителя. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 128 с.
28. Иваницкая Г.М. Уроки развития связной речи. Київ : Освіта, 1981. 88 с.
29. Кабанова-Меллер Е.Н. Психология формирования знаний и навыков школьников. Москва : Просвещение, 1962. 145 с.
30. Карпенко З.С., З.Я. Савчин Навчання і розвиток уяви в дитячому віці. Коломия : Вік, 1996. 48 с.
31. Кацюк Л.В., Любар І.Г. Щоб урок ознайомлення з навколишнім світом б нестандартним // Початкова школа. 1988. № 10. С. 3-10.
32. Киричук О. І. Навчальні інтереси та їх роль у формуванні особистості школяра // Рідна школа. 1980. № 1. С. 84-86.
33. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процес. Москва : Знание, 1989. 80 с.
34. Ковалёв А.Г., Мясищев В.Н. Психологические особенности человека. Способное. Москва : Просвещение, 1980. Т.2. 240 с.
35. Коновець С. Креативні освітні технології у практиці сучасної школи // Початкова школа. 2004. № 10. С. 20-23.
36. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. Київ : Освіта, 1983. 218 с.
37. Коченгіна М.В. Готуємось до уроків розвитку зв'язного мовлення, клас .Харків : Веста: «Ранок», 2008. 144 с.
38. Кравцова І.А., Шпачук Л. Р. Методика розвитку зв'язного мовлення : Словникова робота в початкових класах : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 223 с.
39. Кравцова І.А., Кузьменко К. О. Формування творчих здібностей в учнів 3 класів на уроках читання: методичний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. 60 с.

40. Кравцова І.А., Амброзьяк А.С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами інтегрованих уроків: методичний посібник. Кривий Ріг : КДПУ, 2011. 63 с.
41. Кронівець Т. Розвиток творчих здібностей // Розкази онуку. 2002. № 4. С. 6-8.
42. Кирсанов А.А., Зайцева Ж.А. Развитие творческой активности в педагогическом процессе. Казань, 1995. 103 с.
43. Крутецкий В.А. Вопросы психологии способностей школьников. Москва : Просвещение, 1984. 254 с.
44. Крутецкий В.А. Математические способности и личность : Хрестоматия по психологии. Москва : Просвещение, 1987. 350 с.
45. Лейтес Н.С. Возрастные предпосылки умственных способностей // Хрестоматия по психологии. Москва : Просвещение, 1987. 349 с.
46. Лернер М.Я. Проблемное обучение. Москва : Знание, 1974. 152 с.
47. Лозова В.І., Москаленко П.Г. Педагогіка. Дидактика. Київ : ІСДОУ, 2003. 140 с.
48. Лухтай Л.К. Нестандартний урок // Початкова школа. 1992. № 3-4. С. 15-20.
49. Максимова Н., Порох Л. Психологічні умови забезпечення розвитку творчого потенціалу учнів // Початкова школа. 2001. № 5. С. 18-20.
50. Мамаева Т.М. Активізація мовленнєвої творчості дітей // Початкове навчання. 2007. №6 (118). С.2-4.
51. Ладыженская Т.А., Ладыженская Н.В. Текстовые умения. Как им учить? енская // Начальная школа плюс До и После. 2005. №5. С. 1-6.
52. Махмутов М.І. Сучасний урок. Москва : Просвещение, 1985. 367 с.
53. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. Київ : Освіта, 1984. 259 с.
54. Мельничайко О.І. Вивчення елементів синтаксису в початкових класах: Методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2006. 72 с.

55. Мельничайко О.І. Добірка нетрадиційного дидактичного матеріалу. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2008. 48 с.
56. Методика викладання української мови в початковій школі : Навч. посібник / І.С. Олійник, В.К. Іваненко, Л.П. Рожило, О.С. Скорик ; За ред. С. Олійника. Київ : Вища школа, 1989. 439 с.
57. Методика навчання української мови в середній школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
58. Міненко Л.П. Джерела творчості // Обдарована дитина. 2008. № 2. С. 58-60.
59. Митник О. Навчання – творча діяльність молодших школярів на уроках математики та української мови // Початкова школа. 2008. № 12. С. 46-48.
60. Моніторинг якості знань учнів початкової школи / Упорядник О.Б. Полевікова. Харків : «Основа» : «Тріада +», 2008. 256 с.
61. Морська Я.Ф. Диктанти в початкових класах. Тернопіль : Астон, 2008. 56 с.
62. Москаленко Л.Г. Навчання як педагогічна система. Тернопіль : ТДПІ, 1995. 144с.
63. Наумчук М.М., Лушпинська Л.П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2003. 132 с.
64. Ночвінова О.І. Нестандартні форми роботи педагога //Початкова школа. 1998. № 11. С. 12-17.
65. Одинцова Г. Цікавинки на уроках української мови. Тернопіль, 2000. 128 с.
66. Оконь В. Введение в общую дидактику. Москва : Высшая школа, 1990. 382 с.
67. Онищук В.О. Дидактичні основи засвоєння учнями мовних навичок і умінь // УМЛШ. 1988. № 3. С. 19.

68. Островерхова Н.М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. Київ : ІНКОС, 2003. 352 с.
69. Павленко Л. Розвиток зв'язного мовлення. Нестандартні уроки. Тернопіль : Богдан, 2007. 160 с.
70. Павлик О.А. Творчі завдання як засіб розвитку писемного мовлення молодших школярів // Теорія і практика формування мовної особистості в умовах сучасних технологій навчання і виховання в загальноосвітніх закладах та вищій школі: збірник науково-методичних статей кафедри ЗМПН / за заг.ред. О.А.Павлик. Вип. 3. Кривий ріг, 2010. С. 16-24.
71. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. Київ : Рад. школа, 1989. 267 с.
72. Побашук О.В. Вправи творчого характеру. Київ : Освіта, 1992. 124 с.
73. Порох Л. Розвиток творчої особистості школяра як психолого-педагогічна проблема сучасності //УМЛШ. 2001. №2. С.42-44.
74. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. Київ : Поч. школа, 2006. 432 с.
75. Психологічний аналіз уроку : Методичні рекомендації для вчителів та студентів / Упоряд. Г.Г. Петренко. Харків : ХДП, 1993. 24 с.
76. Рогозіна В.В. Формування творчих здібностей молодших школярів у процесі музичної діяльності : дис. на здобуття наук. ступ. канд.. пед. наук. – Київ: ПІВАПК України, 1999. 200 с.
77. Романовська Д.В. Методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів //Психолог. 2006. №11. С. 13-19.
78. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів / Олександра Яківна Савченко. Київ : Рад. школа, 1982. 176 с.
79. Сигида С.В., Іщук І.Г. Впевненість, творчість, самостійність. Мистецтво самореалізації та взаємодії молодших школярів // Початкове навчання та виховання. 2007. №16-18.
80. Сологуб А.І., Швець О.М. Креативна освіта. Навчальні дослідження в початковій школі. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2010. 126 с.

81. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т.4. Київ : Рад. школа, 1977. 640 с.
82. Текучев А.В. Методика русского языка в школе. Москва : Просвещение, 1985. 323 с.
83. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : В 2 т. Т.1. Київ : Освіта, 1989. С. 16-48.
84. Стативка В.І. Взаємозв'язане навчання видів мовленнєвої діяльності учнів основної школи у процесі підготовки та створення текстів : автореф. дис... д-ра. пед. наук. Київ, 2006. 44 с.
85. Хуторской А.В. Эвристическое обучение: теория, методология, практика. Москва : МПА, 1998. – 226 с.
86. Шевченко Н.А. Інтегровані уроки як засіб розвитку творчих здібностей учнів // Початкове навчання та виховання. 2007. №29. С. 5-8.
87. Шпачук Л.Р., Л.М. Погонєць Психологічна природа і сутність творчих здібностей молодших школярів // Теорія і практика формування мовної особистості в умовах сучасних технологій навчання і виховання в загальноосвітніх закладах та вищій школі : збірник науково- методичних статей кафедри ЗМПН / за заг.ред. О.А. Павлик. Вип.3. Кривий ріг, 2010. С. 50-55.
88. Явоненко М. Розвиток уяви та літературних здібностей молодших школярів // Початкова школа. 2003. №3. С.14-18.
89. Яроцька В.О. Психолого-педагогічні умови розвитку потреб учнів у творчій діяльності // Обдарована дитина. 2004. №7. С.18-24.